

الزامات تغییر سبک زندگی ایرانیان در راستای اهداف چشم انداز ایران ۱۴۰۴ (مطالعه موردی دانشجویان دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران)

جلال درخشه*
میثم صفائیان**

چکیده

سبک زندگی ایرانیان همواره مورد نقد و بررسی صاحب‌نظران سیاسی و فرهنگی بوده و با وجود تغییر و تحولات چشمگیر پدید آمده در سبک زندگی شهروندان ایرانی بویژه بعد از انقلاب اسلامی، طیف گسترده‌ای از اندیشمندان بر این باورند که این مقوله همچنان نیازمند تغییرات و دگرگونی‌های بسیاری است تا ایران بتواند به یک جامعه پیشرفته و توسعه یافته در همه حوزه‌ها دست پیدا کند. سوال اصلی این پژوهش این است که دستیابی کامل به اهداف چشم انداز ایران ۱۴۰۴ مستلزم چه تغییراتی در سبک زندگی ایرانیان است؟ روش تحقیق پیمایشی و با توزیع ۴۹ پرسشنامه بین دانشجویان ارشد و دکترای دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران به عنوان یک پنل کارشناسی انجام شد. پرسشنامه شامل ۲۳ سوال عمدتاً بسته و پنج گزینه‌ای و در قالب طیف لیکرت بود که نتایج به دست آمده از پرسش‌های بسته به کمک نرم افزار SPSS مورد تحلیل و تفسیر قرار گرفتند و از آزمون T تک نمونه برای تحلیل نتایج آماری استفاده شد. پیشینه پژوهش به دو بخش شامل تحقیق‌های مرتبط با دو مولفه سبک زندگی و توسعه و تحلیل مهمترین شاخص‌های پژوهش تقسیم شده است.

کلیدواژه‌ها: برنامه‌های توسعه؛ برنامه ۱۴۰۴؛ سبک زندگی ایرانی اسلامی؛ سبک زندگی ایرانیان

---

*استاد علوم سیاسی دانشگاه امام صادق ع j.dorakhshah@yahoo.com

**دانشجوی دکتری سیاستگذاری فرهنگی پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی (نویسنده مسئول)
safaeian80@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱/۲۳، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۳/۲۳

۱. مقدمه

تا کنون برنامه های بسیاری در جهت توسعه ایران از سوی دولتمردان و برنامه ریزان تدوین شده است^۱ که با ضریب موفقیت بسیار کمی همراه بوده است. بعد از انقلاب اسلامی به دلیل هشت سال جنگ تحمیلی ایران نتوانست برنامه های توسعه را به مرحله اجرا درآورد و بعد از آن هم به دلیل شرایط نابسامان بین المللی و تحریم های متعدد و البته نبود برنامه ریزی و ضعف مدیریتی، نبود اتحاد و انسجام بین ساختارهای مدیریتی و نیز فقدان اجماع ملی در تعیین اهداف، در رسیدن به این مهم کامیاب نبود. برنامه بیست ساله چشم انداز ایران تا سال ۱۴۰۴ نیز در این راستا همانند برنامه های توسعه تدوین و معرفی گشت. در این پژوهش محقق سعی بر این داشته است که الزامات تغییر سبک زندگی ایرانیان در راستای رسیدن به اهداف توسعه را بررسی کند. برای دستیابی به این مهم شش شاخص مرکزی و محوری توسط محقق با توجه به سند چشم انداز، استناد به کارهای پژوهشگران پیشین، مطالعه کتاب های تدوین شده و نظر اساتید استخراج شد که عبارتند از:

۱ - «قانونمداری»^۲ - «وجدان کاری»^۳ - «دلبستگی ملی»^۴ - «عقلانیت و داشتن روحیه و روش علمی»^۵ - «داشتن نگاه بین المللی»^۶ - «توجه به ساختارهای آموزشی» این نوشتار با مفروض گرفتن رابطه متعامل دو متغیر سبک زندگی و دست یابی به اهداف چشم انداز ۱۴۰۴ سؤال اصلی خود را اینگونه طرح می کند که: "دستیابی به اهداف چشم انداز ایران ۱۴۰۴ مستلزم چه الزامات و تغییراتی در سبک زندگی ایرانیان است؟" و اینکه "آیا ارتباط معناداری بین ۶ شاخص فوق الذکر و دستیابی ایران به اهداف چشم انداز ۱۴۰۴ وجود دارد؟" با این بحث، فرضیه این نوشتار متناسب با پرسش طرح شده، اینگونه قابل ساماندهی است که: به نظر میرسد میان ۶ شاخص فوق الذکر و دستیابی ایران به اهداف چشم انداز ۱۴۰۴ ارتباط معناداری وجود دارد. با این توصیف، در این تحقیق ابتدا به مرور ادبیات یا پیشینه تحقیق پرداخته خواهد شد که شامل دو بخش می باشد: بخش اول مشتمل بر پژوهش هایی است که ارتباط بین سبک زندگی و ابعاد گوناگون توسعه را مورد بررسی قرار داده اند. بخش دوم به تحلیل شش شاخص اصلی پژوهش پرداخته شده است.

۲. پیشینه پژوهش

پژوهش های بسیاری در راستای مرتبط بودن مولفه های گوناگون سبک زندگی و ارتباط آن با توسعه صورت گرفته است و نسبت سبک زندگی و ابعاد آن با توسعه سیاسی و اقتصادی و فرهنگی را مورد توجه قرار داده است. (طالبی پور، ۱۳۹۴؛ احمدی، ۱۳۹۱؛ صدیقیان، ۱۳۹۵؛ گوروان، ۱۳۹۵)

۱- حسین هنرور در مقاله اش با عنوان "سبک زندگی و توسعه فرهنگی" به بررسی نسبت میان این دو متغیر می پردازد و به بررسی این رابطه از ابعاد مختلف می پردازد و بعد از آن تعریف مشخصی از سبک زندگی متناسب با توسعه فرهنگی ارائه می نماید. همانند تحقیق حاضر ارتباط بین سبک زندگی و توسعه در این پژوهش بررسی شده است و نتیجه گرفته شده است که رابطه ای دوسویه بین این دو متغیر یعنی سبک زندگی و توسعه فرهنگی وجود دارد و می توان با تلاش برای توسعه فرهنگی به بهبود سبک زندگی امیدوار بود. (هنرور صدیقیان، ۱۳۷۴)

۲- ایمان اشراقی و بهرام خیری در پژوهشی به نام "بررسی تاثیر سبک زندگی مصرف کنندگان سبز بر توسعه" معتقد هستند که بین اقتصاد و محیط زیست ارتباطی دو سویه وجود دارد به گونه ای که هر تصمیم اقتصادی مستقیماً بر محیط زیست تأثیر می گذارد و سیاست های زیست محیطی نیز اقتصاد را متأثر می کند. نظام اقتصادی موجود عمدتاً متکی بر استفاده از منابع انرژی تجدیدناپذیر است و به بازیافت و استفاده مجدد از مواد توجهی ندارد و همه اینها دلایلی برای ناپایداری اقتصادی است. این نگرانی ها منجر به خودنمایی در سبک خرید مردم و موجب ایجاد گروهی از مصرف کنندگان با عنوان مصرف کنندگان سبز شده است. هدف از این پژوهش بررسی تاثیر سبک زندگی بر خرید سبز مصرف کنندگان به عنوان عاملی مهم در توسعه پایدار اقتصادی می باشد. در پژوهش حاضر نیز نخبگان بر وجود محیط زیست سالم و بدون آلاینده های مختلف تاکید داشته اند و یکی از مشخصات جامعه توسعه یافته در سال ۱۴۰۴ را جامعه ای می دانند که دارای حداقل آلودگی های زیست محیطی باشد و این عامل را وابسته به شاخص های مصرف و سبک زندگی شهروندان و سیاست گذاری های مدیران همچون توسعه مونوریل و مترو پیشرفته و عدم استفاده از وسائل حمل و نقل خصوصی دانسته اند. (اشراقی و خیری، ۱۳۹۴)

۳- هیرو کریمی در مقاله ای با عنوان "بررسی سبک زندگی مردم و تاثیرات آن در توسعه پایدار شهری" سعی کرده است تا به بررسی نحوه زندگی شهروندان و مشخص

نمودن عاداتهای غلط و قابل اصلاح و همچنین گردآوری اطلاعات در این زمینه از طریق روش آماری، تحلیلی و استنباطی به راهکارهایی جهت بهبود سبک زندگی شهروندان پردازد و نتیجتاً تاثیر آن در توسعه پایدار شهری را مورد بررسی قرار دهد. در این پژوهش نیز همانند پژوهش سبک زندگی شهروندان ایرانی از جهات مختلف آسیب شناسی شده و راهکارهایی جهت بهبود آن همانند پژوهش حاضر ارائه گشته است. (کریمی، ۱۳۹۲)

۴- اسماعیل عارفی گوروان در پژوهشی با عنوان "ویژگیهای سبک زندگی ایرانی با توجه به مفهوم توسعه سیاسی" به نسبت توسعه سیاسی با سبک های مختلف زندگی پرداخته است. در این پژوهش حاکمیت سیاسی با مدیریت و یا نظارت بر ابزارهای آموزش عمومی به طور مستقیم و یا غیرمستقیم بر تحولات سبک زندگی تاثیر گذاشته و باعث دگرگونی آن شده است. رابطه موجود میان سبک های زندگی و توسعه سیاسی با محوریت موضوع ایران هدف پژوهشگر بوده است. در این پژوهش همانند پژوهش حاضر چنین نتیجه گیری شده است که افزایش توسعه سیاسی در تغییر ویژگیهای سبک زندگی در ایران اثر گذار است. (عارفی گوروان، ۱۳۹۵)

۵- میثم موسایی در پژوهشی با عنوان "اسلام و فرهنگ توسعه اقتصادی" در صدد یافتن پاسخ برای پرسشهای زیر است : ۱- چه رابطه ای بین فرهنگ و توسعه اقتصادی وجود دارد؟ ۲- فرهنگ توسعه دارای چه ویژگیهایی است؟ ۳- آیا اسلام با فرهنگ توسعه یا به عبارت دقیقتر با عوامل فرهنگی موثر بر توسعه اقتصادی در تعارض است؟ از آنجا که چارچوب نظری پژوهش حاضر توسعه بر مبانی اسلامی است مهمترین اشتراک این پژوهش با تحقیق حاضر بدین شرح بوده است: ضمن بررسی دیدگاه اسلام درباره تک تک عناصر مذکور به این نتیجه رسیده ایم که تعالیم اسلام با عوامل مذکور در تعارض نیست و عناصر مساعدی در آن وجود دارد که همه توسعه برانگیزاند، از جمله فرهنگ کار، حرمت اسراف، مبارزه با خرافات، اعتقاد به جامعه آرمانی، دعوت بعه تعقل، مذمت فقر مالی، رعایت نظم، اعتقاد مسلمانان به داشتن قدرت و عزت و دهها عنصر دیگر. (موسایی، ۱۳۷۴)

۱-۲. تحلیل مهم‌ترین شاخص‌های پژوهش

این ۶ شاخص با توجه به مفاد سند و اهداف اصلی برنامه چشم انداز ۱۴۰۴ و با واکاوی مقالات علمی پژوهشی معتبر استخراج شده است. اصل مفاد سند از پایگاه اطلاع رسانی دولت قابل دانلود و دسترسی می باشد.^۲

۱-۱-۲. قانون‌مداری

از دیدگاه پژوهشگر با توجه به مفاد اصلی سند، قانون‌مداری به عنوان یکی از مهمترین شاخص‌ها در سند چشم انداز ۱۴۰۴ ذکر شده است. در بخش اول سند ویژگی‌های مطلوب ایران در سال ۱۴۰۴ اینگونه توصیف شده است: برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تامین اجتماعی، فرصتهای برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده، به دور از فقر، فساد، تبعیض و بهره‌مند از محیط زیست مطلوب. بی تردید ریشه کنی فقر و فساد و تبعیض مستلزم جامعه‌ای قانونمند است و مقصود از قانون‌مداری حفظ و اجرای قوانین به طور عادلانه در جامعه و رعایت حقوق همه افراد می باشد. و از جهت دیگر دستیابی به محیط زیست مطلوب جز در سایه احترام همگان به قانون همچون قوانین راهنمایی و رانندگی، محقق نخواهد شد.

بنابراین، جامعه‌ای قانون‌مدار و قانونگرا محسوب می شود که قوانین در آن کاملاً رعایت شوند و همه آحاد جامعه در برابر قانون مساوی و رهبران آن قانون‌پذیرترین افراد در جامعه باشند. قانون‌مداری در سیره پیامبر صلی الله علیه و آله نیز بدین معناست که آن حضرت قوانین الهی را، که خودآورنده آن از جانب خداوند می باشد، عادلانه اجرا نموده، حقوق همگان را در سایه حاکمیت قانون الهی رعایت کرده و خود قانونمندترین انسان‌ها بوده است. (مصباح، ۱۳۷۵: ۳۲) برای آنکه محاسبات مادی و برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در امر توسعه از جانب مردم و دولت قابل اجرا و پیشرفت و از کارآیی لازم برخوردار باشد، باید ثبات قانونی و حاکمیت قانون جدی گرفته شود. زمانی محاسبات نسبت به آینده قابل تدوین خواهد بود که با پشتوانه قانونی بتوان به طور نسبی وضعیت آینده را پیش‌بینی نمود. امام خمینی (ره) حکومتی را قابل قبول می‌داند که تابع قانون باشد: «ما می‌خواهیم یک حکومتی باشد که لااقل تابع قانون باشد و تبع قانون اسلام باشد.» لازمه توسعه در جامعه، قانون‌گرایی و قانون‌محوری است و توسعه یافتگی بدون قانون‌گرایی قابل تحصیل و پذیرش نیست. مقصود از قانون‌مداری حفظ و اجرای قوانین به طور عادلانه در جامعه و رعایت

حقوق همه افراد می باشد. بنابراین جامعه ای قانون مدار و قانون گرا محسوب می شود که قوانین در آن کاملاً رعایت شوند و همه آحاد جامعه در برابر قانون مساوی و رهبران آن قانون پذیرترین افراد در جامعه باشند. قانون مداری بعنوان یکی از الزامات اولیه رشد و پیشرفت در جوامع توسعه یافته و در حال توسعه شناخته می شود و بغیر از جوامع مدرن، ریشه های عمیق و سترگی در مبانی دینی و اندیشه های اسلامی دارد. (حق پناه، ۱۳۷۷: ۲۵۴-۲۵۵)

۲-۱-۲. وجدان کاری و پایبندی به اخلاق

با مراجعه به اصل سند چشم انداز ایران ۱۴۰۴ به خوبی می توان دریافت که ایران ۱۴۰۴ از نظر طراحان سند چشم انداز اینگونه ترسیم شده است: ایران ۱۴۰۴ فعال، مسوولیت پذیر، ایثارگر، مومن، رضایتمند، برخوردار از وجدان کاری، انضباط، روحیه تعاون و سازگاری اجتماعی، متعهد به انقلاب و نظام اسلامی و شکوفایی ایران و مفتخر به ایرانی بودن. در بخش امور فرهنگی، علمی و فناوری در تمامی بندهای سند تاکید بر اخلاق و وجدان کاری به صورت مستقیم به چشم میخورد از جمله بندهای اول و دوم و سوم سند با مضامین ذیل:

۱- اعتلا و عمق و گسترش دادن معرفت و بصیرت دینی برپایه قرآن و مکتب اهل بیت - استوار کردن ارزشهای انقلاب اسلامی در اندیشه و عمل - تقویت فضایل اخلاقی و ایمان، روحیه ایثار و امید به آینده - برنامه ریزی برای بهبود رفتارهای فردی و اجتماعی ۲- زنده و نمایان نگاهداشتن اندیشه دینی و سیاسی حضرت امام خمینی (ره) و برجسته کردن نقش آن به عنوان یک معیار اساسی در تمام سیاستگذاری ها و برنامه ریزی ها ۳- تقویت وجدان کاری و انضباط اجتماعی و روحیه کار و ابتکار، کارآفرینی، درستکاری و قناعت و اهتمام به ارتقای کیفیت تولید.

از بندهای سند چنین استنباط می شود که اهداف فوق جز در سایه وجدان کاری و اخلاق اسلامی حاصل نخواهد شد.

از وجدان کاری تعاریف متعددی ارائه شده است که به برخی از مهمترین آن ها اشاره می شود: * مجموعه کیفیات روانی و شکل درونی شده عقاید، ارزش ها و هنجارها در مورد کار * شکل درونی شده فرهنگ جامعه در مورد کار * داشتن وفاداری و احساس مسوولیت فردی، شغلی و سازمانی * گرایش به انجام دادن صحیح کار و وظایف شغلی بدون نظارت مستقیم * عامل درونی برای همساز و همسان کردن رفتار سازمانی فرد *

مجموعه کیفیات روانی و اعتقادی افراد در محیط کار که قابل تشدید و تضعیف است. (معیدفر، ۱۳۷۷: ۱۶-۱۵) وجدان کاری عاملی است که باعث ایجاد نظم در کار و احساس انجام وظیفه در افراد می شود. در سازمان ها اصلاح رفتارها و طرز برخورد با کارکنان آن سازمان می باشد تا تمایل آنها را به رعایت قوانین، مقررات و استانداردهای سازمان بسنجد. (ابطحی، ۱۳۷۴) وجدان کاری موجب می شود کارکنان نظام اداری و سازمانی کشور، توانمندی و استعدادها و تخصص ها را نه تنها بدون کنترل بلکه به طور داوطلبانه، در جهت تحقق اهداف سازمان قرار دهند، که در سایه این وجدان کاری برنامه های توسعه پایدار کشور بیمه می شوند. (سلطانی، ۱۳۷۷: ۲۴)

۲-۱-۳. دلبستگی ملی

در سند آمده است ایجاد انگیزه و عزم ملی برای دستیابی به اهداف مورد نظر در افق چشم انداز مستلزم عزم ملی است. از دیدگاه پژوهشگر عزم ملی جز با دلبستگی ملی حاصل نمی گردد. و بدون دلبستگی ملی به اهداف چشم انداز نخواهیم نرسید. همچنین در بخش دیگری از سند آمده است: فرهنگ سازی برای استفاده از تولیدات داخلی، افزایش تولید و صادرات کالا و خدمات و افزایش تولید که این مهم نیز جز با دلبستگی ملی و وطن دوستی حاصل نمی گردد.

از دیدگاه برخی صاحب نظران مفهوم «وطن دوستی» یعنی دوست داشتن حقیقی وطن، اعتقادی است عقلانی و آگاهانه که اساسش، تفکر و خرد جمعی است؛ هر چند احساسات و عواطف نیز در این دوست داشتن، بی تأثیر نیست. در اثبات «دوست داشتن وطن»، باید گامهایی عملی برداشت و صرف اینکه در زبان بگوییم وطن را دوست داریم، کافی نیست. کسی که به طور حقیقی، وطن خویش را دوست دارد از گذشته (تاریخ) درس می آموزد؛ در زمان حال زندگی و با علم و خرد، برای آینده برنامه ریزی میکند. (سریع القلم، ۱۳۸۰)

مهم ترین شاخص های وطن دوستی از دیدگاه سریع القلم عبارتند از:

- برنامه ریزی برای تولید اندیشه، تولید کار و فرصت برای شهروندان، تولید صنعتی، تولید سرمایه (ثروت ملی) و امثال اینها؛
- ایجاد انگیزه و فراهم نمودن بستر پیشرفت برای فرد فرد شهروندان کشور؛

- مقایسه‌ی پیشرفت کشور خویش با دیگر کشورهای پیشرفته‌ای مثل آلمان، ژاپن، کره جنوبی، چین، برزیل، مالزی، ترکیه و سنگاپور. این کشورها در نیم قرن گذشته به پیشرفت‌های بزرگی در ابعاد گوناگون رسیده‌اند.

- اعتقاد داشتن به «جامعه‌ی کیفی». جامعه‌ای که سازمان‌دهی آن براساس تشکل‌های صنفی، مدنی و سیاسی مستقل از دولت است. جامعه‌ای که تشکل‌های صنفی، مدنی و سیاسی قوی و مستقل از دولت ندارد، اساساً «جامعه‌ای توده‌وار» و غیرکیفی است. در جامعه‌ی توده‌ای، گرایش‌های سیاسی- اقتصادی پوپولیستی نیز به راحتی رشد می‌کند.

- وطن‌دوستی، پیوندی عمیق با احترام به عقیده‌ی دیگران دارد. فرهنگ کار دسته‌جمعی و روحیه‌ی کار گروهی از ویژگی‌های برجسته‌ی وطن‌دوستی است. تحمل دیدگاه‌های همدیگر و تعامل و معاشرت با تفکرات و افکار گوناگون، از معیارهای مهم وطن‌دوستی، به شمار می‌رود. (همان منبع)

۲-۱-۴. عقلانیت

سند چشم انداز در تمامی بندها بر توسعه ایران تا سال ۱۴۰۴ تاکید دارد و چنین استنباط می‌شود که تمام مفاد سند جز در سایه عقلانیت حاصل نمی‌گردد و اجرای تمامی شاخص‌های پژوهش با عقلانیت تک تک اعضا و نخبگان جامعه گره خورده است. برای مثال در بخش امور مربوط به مناسبات سیاسی و روابط خارجی در سند چشم انداز ۱۴۰۴ آمده است:

" گسترش همکاری‌های دو جانبه، منطقه‌یی و بین‌المللی و ادامه پرهیز از تشنج در روابط با کشورها" بدیهی است که دستیابی به اهداف فوق جز در سایه عقلانیت تک تک اعضای جامعه محقق نخواهد شد. همچنین در بخش دیگری از سند با عنوان امور فرهنگی، علمی و فناوری بر تقویت فضایل اخلاقی و ایمان، روحیه ایثار و امید به آینده و نیز برنامه ریزی برای بهبود رفتارهای فردی و اجتماعی تاکید شده که این موارد مصداق بارز عقلانیت در جامعه است.

در این پژوهش مقصود از عقلانیت به مفهوم وبری و ابزاری آن نیست و تمرکز اصلی بر عقلانیت اسلامی است.

ایده عقلانیت در کانون نظریه اجتماعی ماکس وبر قرار دارد. در حقیقت مضمون کلی آثار وبر مسئله ماهیت، علل و معلول‌های عقل‌گرایی در جوامع مدرن غربی است. او

در تحلیل چرایی و چگونگی شکل‌گیری جامعه مدرن به عقلانیت به عنوان مهمترین شاخص فرهنگ جامعه سکولار و مدرن اشاره دارد (ماکس وبر و دیگران، ۱۳۸۴: ۲۳۲) معیارهایی که در توجیه عقلانیت باورهای دینی ارائه شده است گاه چنان افراطی است که بر اساس آن معیار، تنها بخش اندکی از باورهای دینی قابل توجیه است و در نقطه مقابل گاه چنان در مسیر تفریط پیش می‌رود که عقلانیت را در تضاد با ایمان و پذیرش باورهای دینی میدانند. در تقابل با این افراط و تفریط برخی از متفکران دینی تفسیرهای دیگری را از عقلانیت باور ارائه کرده اند که بر اساس آن عقلانیت، سطح وسیع تری از باورهای دینی تبیین پذیر است. (Nash, 1982: 93) دکتر سریع القلم در کتاب عقلانیت و توسعه یافتگی ایرانیان چنین بیان می‌کند ایرانیان چه در محیط داخلی چه در محیط بین‌المللی در تشخیص موقعیت و وضعیت خود مشکل داشته اند چه در سطح مدیریتی و چه در سطح روشنفکری. و نتوانسته اند ارتباط منطقی بین سه منبع هویتی دینی، ایرانی و جهانی پیدا کنند. همواره سعی بر این بوده که همه این منابع را همزمان داشته باشیم قوی بودن عهیت دینی و ایرانی ایرانیان در مقابل هویت جهانی قرار گرفته در صورتیکه کشورهایی مثل کره جنوبی، مالزی، چین و حتی برخی اعراب توان تطبیق و همگون سازی میان منابع داخلی و خارجی را پیدا کرده اند ولی ما هنوز نتوانسته ایم؛ مسئله دیگر در خصوص خلیقات ایرانیان، خلیقات قبیله ای آنهاست که غیر خودی را حذف می‌کنند و کسی را که صددرد صد با او همراه نیست را بیگانه می‌بیند و این امر سبب عدم موفقیت این پیوند می‌شود. (سریع القلم، ۱۳۹۵: ۵۳)

۲-۱-۵. تعامل با جهان

سند چشم انداز در بخش امور مربوط به مناسبات سیاسی و روابط خارجی بر ثبات در سیاست خارجی و گسترش همکاری های دو جانبه، منطقه یی و بین المللی و ادامه پرهیز از تشنج در روابط با کشورها تاکید می‌کند و به عبارتی بر تعامل با جهان به عنوان یکی از مهمترین ارکان سند به صورت مستقیم تاکید شده است. انقلاب اسلامی سال ۱۳۵۷ در ایران موجب بروز تعارضات و اختلافات جدی میان دولت جدید انقلابی و بسیاری از قدرت های بزرگ و همچنین کشورهای منطقه گردید. دلایل بروز این وضعیت در آثار بسیاری از تحلیلگران سیاست خارجی ایران در سال های بعد به آرمان گرایی رهبران انقلابی ایران و تلاش آنها برای صدور انقلاب به سایر کشورها نسبت داده شد. اغلب این آثار بدون توجه به رویدادهای سال های اولیه بعد از پیروزی

انقلاب اسلامی ریشه های این سیاست خارجی تهاجمی را تنها در اندیشه و عمل رهبران جدید انقلابی جستجو کرده اند. با وجود گذشت حدود چهار دهه از پیروزی انقلاب اسلامی این پرسش قدیمی همچنان می تواند حائز اهمیت باشد که چرا ایران در نخستین سال های بعد از انقلاب اسلامی در تقابل و رویارویی با قدرت های بزرگ قرار گرفت؟ بررسی این موضوع از آن جهت که این رویارویی در همه سال های بعد از انقلاب، سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و نوع رابطه ایران با قدرت های بزرگ و کشورهای منطقه را تحت تاثیر خود قرار داد، همچنان حائز اهمیت است. برخی از تحلیلگران دلایل بروز این تنش ها و به عبارتی شکل گیری سیاست خارجی تقابل گرایانه در ایران را پیش از هر چیز به ماهیت ستیزه جوی اسلام سیاسی و تلاش نوپای دولت اسلامی برای صدور انقلاب خود به سایر کشورهای منطقه نسبت داده اند. (یگوروا، ۱۳۷۹: ۱۹۷-۲۳۵). درگیر شدن جمهوری اسلامی در مولفه های شعاری و ایدئولوژیک و جایگزینی سیاست خارجی مبتنی بر عدم تعهد ملت گرایانه بازرگان با سیاست خارجی آرمان گرایانه انقلابی پس از اشغال سفارت آمریکا توسط دانشجویان در ۱۳ آبان ۱۳۵۸ از جمله گزاره هایی است که برای توضیح دلایل شکل گیری و یا تشدید تنش های ایران با قدرت های غربی و برخی از کشورهای منطقه بیان می شود. (رضانی، ۱۳۸۸: ۶۴)

۲-۱-۶. توجه به ساختارهای آموزشی

در بخش امور فرهنگی، علمی و فناوری سند چشم انداز ۱۴۰۴ در بند دهم بر "اصلاح نظام آموزشی کشور، شامل: آموزش و پرورش، آموزش فنی و حرفه ای، آموزش عالی و کارآمد کردن آن برای تامین منابع انسانی مورد نیاز در جهت تحقق اهداف چشم انداز تاکید شده است". بنابراین با توجه به این بند و سایر بندهای سند چنین استنباط می شود که توجه به ساختارهای آموزشی یکی از نکات بارز و مورد توجه در تنظیم مفاد سند بوده است.

مرتضی اسماعیلی در مقاله خود با عنوان نقش آموزش و پرورش در توسعه جوامع چنین بیان می کند که امروزه آموزش و پرورش به عنوان یک نهاد اجتماعی که وظیفه تعلیم و تربیت افراد جامعه را بر عهده دارد از سوی آحاد جامعه اعم از مردم، مسئولین و اندیشمندان مورد توجه و تاکید قرار گرفته است و همگی بر این باور هستند که رشد و توسعه یک کشور به پرورش انسان های آگاه و برخوردار از مسئولیت بستگی دارد.

چیزی که در ادبیات توسعه به عنوان توسعه انسانی مطرح است. بنابراین نقش آموزش و پرورش در ساختن انسان های آگاه و پویا بر هیچ صاحب نظری پوشیده نیست و همگی بر تاثیر بی بدیل آموزش و پرورش متفق القول اند. (اسماعیلی، ۱۳۹۶: ۱)

نقش آموزش و پرورش در روند توسعه جوامع بسیار مهم و تعیین کننده است تا آنجا که دانتون یکی از معماران انقلاب کبیر فرانسه می گوید: «بعد از نان، آموزش و پرورش نخستین نیاز ملت هاست» بدیهی است که بسط و توسعه آموزش و پرورش در جوامع، زمینه های لازم را برای تحولات اقتصادی - اجتماعی فراهم می سازد. (همان منبع)

امیر یوسفی در مقاله خود با عنوان جایگاه و نقش آموزش و پرورش در فرایند توسعه پایدار چنین بیان می کند: " رشد و توسعه در کشورهای گوناگون در گرو توسعه پایدار آن کشورهاست، بنابراین دستیابی به توسعه پایدار نیازمند برنامه ریزی در هر یک از سطوح اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و انسانی است. انسان به عنوان یکی از مؤلفه های توسعه پایدار در مرکز توجه است و نیاز به آموزش دارد. با توجه به اینکه آموزش نیز از مؤلفه های توسعه پایدار به شمار می رود، پس آموزش به طور عام و آموزش و پرورش به طور خاص می تواند نقش مؤثری در توسعه پایدار داشته باشد. در واقع آموزش و پرورش به عنوان زیربنایی ترین نهاد در جامعه شرط اصلی و تردیدناپذیر توسعه همه جانبه کشور است. آموزش و توسعه رابطه دوسویه ای با هم دارند، از یک سو آموزش بسترساز توسعه است؛ از سوی دیگر، توسعه لازمه تحول اساسی در نظام آموزشی است. لذا، ضرورت دارد هر جامعه ای که به توسعه پایدار می اندیشد، آموزش مطلوب را در رأس برنامه های خود قرار دهد." (یوسفی، ۱۳۹۳: ۱)

۳. روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش روش توصیفی یا غیر آزمایشی است و با تکنیک پیمایشی و پرسشنامه بسته انجام شده است؛ که این پرسش ها در قالب طیف لیکرت و پنج گزینه ای هستند. شاخص های اصلی تحقیق که عبارت بودند از قانون مداری، دلبستگی ملی، وجدان کاری، تعامل با جهان، عقلانیت و ساختارهای آموزشی ابتدا توسط محقق مورد تحلیل و موشکافی قرار گرفتند و ابعاد و مولفه های مربوط به هر شاخص با توجه به اصل مفاد سند و مقالات معتبر علمی - پژوهشی در مجلات و فصلنامه های این حوزه استخراج شدند و پرسشنامه بسته ای برای شاخص ها ساخته شد. در مرحله بعد با مراجعه حضوری به دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه

تهران پرسشنامه برای جمع آوری نظرات دانشجویان مقطع ارشد و دکترا بین ایشان توزیع گشت. از افراد نمونه به عنوان یک پنل کارشناسی استفاده شده است تا با استناد به پاسخ های ایشان فرضیه های پژوهش مورد بررسی قرار بگیرند، در پایان نظرات دانشجویان ابتدا در نرم افزار SPSS تحلیل و جداول و تفاسیر مربوطه ارائه شد. ابزار پژوهش در این تحقیق پرسشنامه بسته است که برای تحلیل نظرات دانشجویان بین ۴۹ نفر از دانشجویان ارشد و دکتری علوم سیاسی دانشگاه تهران توزیع شد. روش نمونه گیری غیر احتمالی، غیر تصادفی، هدفمند یا قضاوتی می باشد و بر اساس داوری پژوهنده صورت گرفته است. آزمون مورد استفاده برای اثبات و رد فرضیه ها در این پژوهش آزمون T تک نمونه بود. و با استفاده از نرم افزار SPSS میانگین نظرات پرسش شوندهگان در هر فرضیه محاسبه شد.

۳-۱. پایایی و روایی ابزار تحقیق

در این تحقیق به منظور محاسبه پایایی ابزار تحقیق (پرسشنامه) از روش پایایی همپا و مهمترین شاخص آن یعنی آلفای کرونباخ سود جسته ایم. مقدار آلفای محاسبه شده در این پژوهش ۰/۷ می باشد که بالاتر از ۰/۵ و حد متوسط است. و نشاندهنده میزان قابل قبول پایایی پرسشنامه است. و برای محاسبه روایی پرسشنامه به تایید اساتید راهنما و مشاور رسید و همچنین از مقالات معتبر برای استخراج شاخص ها و گویه ها استفاده شد.

۴. مهم ترین یافته های پژوهش

۴-۱. آمار توصیفی پیمایش دانشجویان

جدول شماره ۱: وضع قوانین جدید به عنوان شاخص قانونمداری

	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
بسیار کم	۱	۲,۰	۲,۰	۲,۰
کم	۳	۶,۱	۶,۱	۸,۲
خفتی	۹	۱۸,۴	۱۸,۴	۲۶,۵
زیاد	۲۳	۴۶,۹	۴۶,۵	۷۳,۵
بسیار زیاد	۱۳	۲۶,۵	۲۶,۵	۱۰۰,۰
جمع	۴۹	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	

تفسیر جدول: از جمع ۴۹ دانشجوی شرکت کننده در این پیمایش، در مورد سوال ، از نظر شما وضع قوانین جدید در سطوح مختلف با پشتوانه و ضمانت اجرایی محکم تا چه اندازه در دستیابی به اهداف چشم انداز ایران ۱۴۰۴ موثر است؟ جمعاً ۳۶ نفر معادل ۷۳,۴٪ با انتخاب گزینه های زیاد و بسیار زیاد در رتبه اول جدول توزیع فراوانی قرار گرفتند. و ۹ نفر معادل ۱۸,۴٪ با انتخاب گزینه خنثی در رتبه دوم جدول توزیع فراوانی قرار گرفتند. و ۴ نفر معادل ۸,۱٪ با انتخاب گزینه های کم و بسیار کم در آخرین رتبه قرار گرفتند.

جدول شماره ۲: ترویج فرهنگ کار به عنوان شاخص وجدان کاری

		فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
	بسیار کم	۳	۶,۱	۶,۱	۶,۱
	کم	۳	۶,۱	۶,۱	۱۲,۲
	خنثی	۸	۱۶,۳	۱۶,۳	۲۸,۶
	زیاد	۲۳	۴۶,۵	۴۶,۹	۷۵,۵
	خیلی زیاد	۱۲	۲۴,۵	۲۴,۵	۱۰۰,۰
	جمع	۴۹	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	

تفسیر جدول: از جمع ۴۹ دانشجوی شرکت کننده در این پیمایش، در مورد سوال پرسشنامه با عنوان به نظر شما ترویج فرهنگ کار و تقییح فرهنگ نخوت و تنبلی تا چه اندازه در دستیابی به اهداف چشم انداز ایران ۱۴۰۴ موثر است؟ مجموعاً ۳۵ نفر معادل ۷۱,۴٪ گزینه های خیلی زیاد و زیاد را انتخاب نموده اند و این گزینه ها با بیشترین فراوانی در رتبه اول جدول توزیع فراوانی قرار گرفته اند. و در رتبه دوم گزینه خنثی با ۱۶,۳٪ قرار گرفته است. و گزینه های کم و خیلی کم با مجموع فراوانی ۶ و ۱۲,۲٪ در آخرین رتبه جدول توزیع فراوانی قرار گرفته اند.

جدول شماره ۳: حس رضایتمندی از دستاوردهای و موفقیت های کشور به عنوان شاخص عقلا نیت

		فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
	کم	۶	۱۲,۲	۱۲,۲	۱۲,۲
	خنثی	۱۴	۲۸,۶	۲۸,۶	۴۰,۸
	زیاد	۲۱	۴۲,۹	۴۲,۹	۸۳,۷
	بسیار زیاد	۸	۱۶,۳	۱۶,۳	۱۰۰,۰
	جمع	۴۹	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	

تفسیر جدول: از جمع ۴۹ دانشجوی شرکت کننده در این پیمایش، در مورد سوال این پیمایش، به نظر شما حس رضایتمندی از دستاوردهای و موفقیت های کشور در عرصه های بین المللی چون کسب رتبه های علمی و جوایز جشنواره های فرهنگی و پیروزی در میدان های ورزشی مثل المپیک و بازی های جام جهانی تا چه اندازه در دست یابی به اهداف چشم انداز ایران ۱۴۰۴ موثر است؟ مجموعاً ۲۹ نفر معادل ۵۹,۲٪ گزینه های زیاد و بسیار زیاد را انتخاب کردند. و این گزینه ها با بیشترین فراوانی در رتبه اول جدول توزیع فراوانی قرار گرفته اند. ۱۴ نفر معادل ۲۸,۶٪ گزینه خنثی را انتخاب کرده اند و در رتبه دوم قرار گرفته اند. و ۶ نفر معادل ۱۲,۲٪ گزینه کم را انتخاب نموده اند با توجه به اینکه گزینه بسیار کم فاقد فراوانی می باشد.

جدول شماره ۴: شرکت در پروژه های سرنوشت ساز به عنوان شاخص دلستگی ملی

	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
بسیار کم	۳	۶,۱	۶,۱	۶,۱
کم	۳	۶,۱	۶,۱	۱۲,۲
خنثی	۹	۱۸,۴	۱۸,۴	۳۰,۶
زیاد	۲۴	۴۹,۰	۴۹,۰	۷۹,۶
بسیار زیاد	۱۰	۲۰,۴	۲۰,۴	۱۰۰,۰
جمع	۴۹	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	

تفسیر جدول : از جمع ۴۹ دانشجوی شرکت کننده در این پیمایش، در مورد سوال این پیمایش، به نظر شما شرکت در پروژه های سرنوشت سازی مثل انتخابات ادواری ، با حساسگری و عقلانیت و بدور از هیجانات و فضای احساسی تا چه اندازه در تحقق اهداف چشم انداز ایران ۱۴۰۴ موثر است؟ جمعا ۳۴ نفر معادل ۶۹,۴٪ نفر با انتخاب گزینه های زیاد و بسیار زیاد در صدر جدول توزیع فراوانی قرار گرفته اند. و گزینه خنثی با فراوانی ۹ و ۱۸,۴٪ در رتبه دوم قرار گرفته است؛ و ۶ نفر با فراوانی ۱۲,۲٪ با انتخاب گزینه های کم و بسیار کم در آخرین رتبه جدول توزیع فراوانی قرار گرفته اند.

جدول شماره ۵: تعامل با اندیشمندان و صاحب نظران به عنوان شاخص تعامل با جهان

	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
خنثی	۸	۱۶,۳	۱۶,۳	۱۶,۳
زیاد	۲۶	۵۳,۱	۵۳,۱	۶۹,۴
بسیار زیاد	۱۵	۳۰,۶	۳۰,۶	۱۰۰,۰
جمع	۴۹	۱۰۰,۰	۱۰۰,۰	

تفسیر جدول: از جمع ۴۹ دانشجوی شرکت کننده در این پیمایش، در مورد سوال تعامل با اندیشمندان و صاحب نظران جهانی و رفت و آمدهای دوجانبه و شرکت فعالانه در همایش ها و سمینارهای علمی بین المللی تا چه حد در نیل به اهداف توسعه بخش چشم انداز ایران ۱۴۰۴ موثر است؟ جمعا ۴۱ نفر ۸۳٫۷٪ با انتخاب گزینه های بسیار زیاد و زیاد در رتبه اول قرار گرفتند و ۸ نفر ۱۶٫۳٪ با انتخاب گزینه خنثی در رتبه دوم قرار گرفتند و گزینه های کم و بسیار کم بدون فراوانی در آخرین رتبه قرار گرفتند.

جدول شماره ۶: یک نظام آموزشی رشدیافته به عنوان شاخص ساختارهای آموزشی

	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
خنثی	۴	۸٫۲	۸٫۲	۸٫۲
زیاد	۸	۱۶٫۳	۱۶٫۳	۲۴٫۵
بسیار زیاد	۳۷	۷۵٫۵	۷۵٫۵	۱۰۰٫۰
جمع	۴۹	۱۰۰٫۰	۱۰۰٫۰	

تفسیر جدول: از جمع ۴۹ دانشجوی شرکت کننده در این پیمایش، در مورد سوال به نظر شما وجود یک ایران توسعه یافته در ۱۴۰۴ تا چه اندازه مرهون یک نظام آموزشی رشدیافته و حضور معلمان و اساتید تربیت شده در یک نظام آموزشی است؟ جمعا ۴۵ نفر معادل ۹۱٫۸٪ گزینه های زیاد و بسیار زیاد را انتخاب کرده اند و در رابطه اول جدول توزیع فراوانی قرار گرفته اند. و گزینه خنثی با فراوانی ۴ و ۸٫۲٪ در رتبه دوم جدول قرار گرفته است. و گزینه های کم و بسیار کم فاقد فراوانی بوده اند.

۲-۴. آمار استنباطی پیمایش دانشجویان

در این پژوهش ۴۹ پرسشنامه بین دانشجویان دانشکده علوم سیاسی و حقوق دانشگاه تهران توزیع شد. و از پرسش شوندهاگان درباره الزامات تحول سبک زندگی ایرانیان ۲۳ سوال در قالب طیف لیکرت پرسیده شد تا میزان مخالفت و موافقت خود را با گویه های شش شاخص اصلی تحقیق یعنی: وجدان کاری، عقلانیت، ساختارهای آموزشی، دلبستگی ملی، تعامل با جهان و قانون مداری مشخص کنند. چون از طیف لیکرت ۵ درجه استفاده شده است بنابراین عدد ۳ به عنوان ممتنع یا عدد وسط خواهد بود. در

یک بیان ساده اگر میانگین دیدگاه ۴۹ نفر بزرگتر از ۳ باشد یعنی موافقت با گویه مورد نظر وجود دارد و اگر کوچکتر از ۳ باشد یعنی رضایت وجود ندارد.

برای بررسی معناداری میانگین مشاهده شده آزمون T تک نمونه در سطح اطمینان مشخص و بطور معمول ۹۵٪ یعنی با خطای ۵ درصد انجام می شود. آزمون مورد استفاده برای اثبات و رد فرضیه ها در این پژوهش آزمون T تک نمونه بود. و با استفاده از نرم افزار SPSS میانگین نظرات پرسش شوندگان در هر فرضیه محاسبه شد.

۱- در زمینه وجدان کاری مقدار معناداری ۰۰۰,۰ بدست آمده که کوچکتر از ۰/۰۵ است و چون میانگین ۳,۹۶۴۳ بدست آمده بنابراین فرض صفر رد میشود. همچنین حد بالا و پائین فاصله اطمینان مقداری بزرگتر از صفر بوده (مثبت) و ادعای آزمون تأیید میشود. بنابراین با اطمینان ۹۵٪ می توان گفت: **بین وجدان کاری و دست یابی ایران به اهداف چشم انداز ۱۴۰۴ ارتباط معناداری وجود دارد.**

۲- در زمینه دلبستگی ملی مقدار معناداری ۰۰۰,۰ بدست آمده که کوچکتر از ۰/۰۵ است و چون میانگین ۳,۶۹۳۹ بدست آمده بنابراین فرض صفر رد میشود. همچنین حد بالا و پائین فاصله اطمینان مقداری بزرگتر از صفر بوده (مثبت) و ادعای آزمون تأیید میشود. بنابراین با اطمینان ۹۵٪ می توان گفت: **بین دلبستگی ملی و دست یابی ایران به اهداف چشم انداز ۱۴۰۴ ارتباط معناداری وجود دارد.**

۳- در زمینه عقلانیت مقدار معناداری ۰۰۰,۰ بدست آمده که کوچکتر از ۰/۰۵ است و چون میانگین ۳,۹۷۹۶ بدست آمده بنابراین فرض صفر رد میشود. همچنین حد بالا و پائین فاصله اطمینان مقداری بزرگتر از صفر بوده (مثبت) و ادعای آزمون تأیید میشود. بنابراین با اطمینان ۹۵٪ می توان گفت: **بین عقلانیت و دستیابی ایران به اهداف چشم انداز ۱۴۰۴ ارتباط معناداری وجود دارد.**

۴- در زمینه ساختارهای آموزشی مقدار معناداری ۰۰۰,۰ بدست آمده که کوچکتر از ۰/۰۵ است و چون میانگین ۴,۳۷۷۶ بدست آمده بنابراین فرض صفر رد میشود. همچنین حد بالا و پائین فاصله اطمینان مقداری بزرگتر از صفر بوده (مثبت) و ادعای آزمون تأیید میشود. بنابراین با اطمینان ۹۵٪ می توان گفت: **بین ساختارهای آموزشی و دستیابی ایران به اهداف چشم انداز ۱۴۰۴ ارتباط معناداری وجود دارد.**

۵- در زمینه قانونمداری مقدار معناداری ۰۰۰,۰ بدست آمده که کوچکتر از ۰/۰۵ است و چون میانگین ۴,۲۶۵۳ بدست آمده بنابراین فرض صفر رد میشود. همچنین

حد بالا و پائین فاصله اطمینان مقداری بزرگتر از صفر بوده (مثبت) و ادعای آزمون تائید میشود. بنابراین با اطمینان ۹۵٪ می توان گفت: **بین قانونمداری و دستیابی ایران به اهداف چشم انداز ۱۴۰۴ ارتباط معناداری وجود دارد.**

۶- در زمینه تعامل با جهان مقدار معناداری ۰,۰۰۰ بدست آمده که کوچکتر از ۰/۰۵ است و چون میانگین ۳,۸۴۶۹ بدست آمده بنابراین فرض صفر رد می شود. همچنین حد بالا و پائین فاصله اطمینان مقداری بزرگتر از صفر بوده (مثبت) و ادعای آزمون تائید می شود. بنابراین با اطمینان ۹۵٪ می توان گفت: **بین تعامل با جهان و دستیابی ایران به اهداف چشم انداز ۱۴۰۴ ارتباط معناداری وجود دارد.**

۵. نتیجه گیری

تاکنون تقریباً نیمی از سالهای منتهی به افق ۱۴۰۴ سپری شده و اگرچه در بخشهایی، اهداف طراحان چشم انداز ۱۴۰۴ محقق شده، اما به جرات می توان گفت در بخش اعظم برنامه ها و سیاستهای مورد نظر، کار چشمگیر و قابل توجهی صورت نگرفته و به اصطلاح از برنامه عقب هستیم. از آنجا که از فرصت طلایی ۲۰ ساله برای تحقق اهداف، کمتر از نیمی از آن باقی مانده است، بنظر می رسد هم شهروندان و هم حکومت بایستی با نگاهی به عملکرد بیش از ده سال گذشته و راه طی شده و مقایسه ای بین پیشرفت های بدست آمده با تلاش های رقبای منطقه ای ایران، برای تسریع در فرایند توسعه یافتگی بر اساس اهداف چشم انداز، تصمیم جدی بگیرند و با ایجاد ساختارهای آموزشی، شهروندان را در نیل به اهداف چشم انداز یاری رسانند. در این پژوهش شش متغیر اصلی به عنوان متغیرهای اثر گذار بر تغییر سبک زندگی ایرانیان در راستای اهداف توسعه بخش ۱۴۰۴ طراحی شد که عبارتند از ۱. «قانونمداری» ۲. «وجدان کاری» ۳. «دلبستگی ملی» ۴. «عقلانیت و داشتن روحیه و روش علمی» ۵. «داشتن نگاه بین المللی» ۶. «توجه به ساختارهای آموزشی». برای هر متغیر شاخص هایی با استفاده از مقالات معتبر استخراج گشت و شاخص ها در قالب یک پرسشنامه بسته بین دانشجویان توزیع شد. ۲۳ سوال پرسشنامه، به شکل ۵ گزینه ای و طیف لیکرت مورد سنجش قرار گرفتند. این متغیرها هر کدام به شکل ذیل عملیاتی شدند و شاخص هایی برای هر کدام تعریف شد:

در مورد متغیر قانونمداری: ۱- وضع قوانین جدید در سطوح مختلف با پشتوانه و ضمانت اجرایی محکم. ۲- احترام به قانون در جامعه از سوی شهروندان در محیط

خانواده، کار و...۳- نهادینه کردن فرهنگ قانون مداری در جامعه بخصوص در میان دانش آموزان و خانواده ها از طریق رسانه‌ها و مواد درسی آموزشی.۴- وجود قوه قضائیه مستقل، کارآمد و قاطع و برابر بودن همه شهروندان و حاکمان در برابر قانون و پایبندی عملی حاکمان سیاسی به حقوق شهروندی.

در مورد متغیر وجدان کاری: ۱- ترویج فرهنگ کار و تقبیح فرهنگ نخوت و تنبلی۲- مشغول بودن به یک کار و تسلط بر یک حرفه(تک شغلی بودن) ۳- شناساندن آثار و نتایج حاصل از حاکمیت انضباط کاری در کشورهای پیشرفته ۴- هدفمند بودن در زندگی

در مورد متغیر عقلانیت: ۱- شرکت در پروژه های سرنوشت سازی مثل انتخابات ادواری، با حساسگری و عقلانیت و بدور از هیجانات و فضای احساسی۲- کار تدریجی، طولانی مدت، مرحله به مرحله و گام به گام ۳- مواجه شدن و رویارویی با غرب و قدرت های برتر جهانی و افزایش اعتماد به نفس ملی از این طریق و از بین بردن ترس از حضور و نقش آفرینی در میادین بین المللی.

در مورد دلبستگی ملی: ۱- احساس رضایت از موفقیت کشور در عرصه های بین المللی چون المپیک، بازی های جام جهانی و... ۲- احترام به عقاید دیگران و تحمل دیدگاه های مخالف و مختلف۳- آشنا نمودن شهروندان افراد با تاریخ ایران زمین در قالب متون درسی و نوار و فیلم۳- مشارکت شهروندان در فرایندهای سیاسی همچون انتخابات ادواری و حضور فعال و موثر در احزاب سیاسی.

در مورد تعامل با جهان: ۱- تعامل با اندیشمندان و صاحب نظران جهانی و رفت و آمدهای دوجانبه و شرکت فعالانه در همایش ها و سمینارهای علمی بین المللی ۲- ارزیابی و محک زدن عملکرد مردم و حاکمان در زمینه های مختلف بر اساس استانداردهای جهانی و بین المللی (و نه صرفا معیارهای داخلی) ۳- احساس بی نیازی از مراودات اقتصادی با کشورهای جهان و تلاش برای استقلال کامل اقتصادی و خودکفایی بدون توجه به بازارهای جهانی به عنوان عاملی بازدارنده ۴- تنش زدایی با جهان و بخصوص همسایگان و تلاش برای افزایش سطح روابط با جهان در همه حوزه ها و پرهیز از ماجراجویی و تنش آفرینی در حوزه های نظامی و سیاسی

در مورد ساختار های آموزشی: ۱- نظام آموزشی رشدیافته و حضور معلمان و اساتید تربیت شده در نظام آموزشی ۲- آموزش شهروندان نسبت به مسائل زیست محیطی مانند ناکافی بودن منابع آب، چگونگی مقابله با سیل و قحطی ناشی از بهره کشی بیش

از حد از زمین ۳- حمایت مالی و معنوی از معلمان و افزایش دستمزد ایشان و فراهم کردن زمینه رشد و ارتقا منزلت آنها در جامعه ۴- ایجاد زمینه مناسب برای متحول شدن فرایند یاددهی و منطبق کردن سیستم آموزش و پرورش با سیستم های روز و مدرن. بعد از تجزیه و تحلیل شاخص ها در نرم افزار مشخص شد که دانشجویان در مورد تمامی متغیر ها موافقت خود را نشان دادند که در بخش تحلیل نتایج به آن مفصل پرداخته شد و در بخش استنباطی معناداری شش متغیر اصلی تحقیق با توجه به شاخص های آن و معناداری هر شش متغیر به عنوان عوامل موثر و اثر گذار بر توسعه کشور تایید شد.

۶. محدودیتها و پیشنهادات

از مهمترین محدودیت های تحقیق در این پژوهش محدودیت در دستیابی به اسناد و متونی است که مستند تدوین برنامه های توسعه و سند چشم انداز ۱۴۰۴ بوده است و محدودیت دوم کم بودن تعداد دانشجویان شرکت کننده از جوامع آماری مختلف برای بررسی تعمیم پذیری و تنوع بخشیدن به پاسخ ها بود. به نظر می رسد بررسی نقادانه برنامه های توسعه همراه با در دست داشتن و دسترسی به اصل اسناد و متون پشتیبان سند چشم انداز و برنامه های توسعه بخش و تطبیق آن با وضعیت کنونی توسعه در ایران، تخمین دقیق میزان موفقیت برنامه های توسعه با مراجعه به مراکز آماری که در شریان بخش های توسعه قرار دارند و از طریق مصاحبه با نخبگان توسعه و اقتصاد و سیاست، می تواند راهگشای محققان بعدی باشد و موضوع پژوهش های بسیاری در آینده قرار بگیرد.

پانویس

برنامه اول توسعه ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۲ برنامه دوم توسعه ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۸ برنامه سوم توسعه ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۳ برنامه چهارم توسعه ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ برنامه پنجم توسعه ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴ برنامه ششم توسعه ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰

منابع

- ابطحی، حسین. (۱۳۷۴). مدیریت نیروی انسانی. اصفهان: دانشگاه پیام نور.
- احمدی، توران (۱۳۹۱). نگاهی به سبک زندگی شهروندان و تاثیر آن در توسعه پایدار شهری. اولین همایش ملی اندیشه ها و فناوری های نو در معماری.
- اشراقی، ایمان و خیری، بهرام (۱۳۹۴). بررسی تاثیر سبک زندگی مصرف کنندگان سبز بر توسعه پایدار اقتصادی. کنفرانس جامع و بین المللی اقتصاد مقاومتی.
- حق پناه، رضا. (۱۳۷۷). جایگاه قانون و قانونگرایی در قرآن. مجله اندیشه حوزه، ص. ۲۵۴ ۲۵۵.
- رمضانی، روح الله (۱۳۸۸). چارچوب تحلیلی برای بررسی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، نشر نی، تهران.
- سریع القلم، محمود. (۱۳۸۵). عقلانیت و توسعه یافتگی ایران. تهران: فرزانه روز.
- سلطانی، ایرج. (۱۳۷۷). وجدان کار عامل پویایی نظام اداری کشور. تهران: کار و جامعه.
- طالبی پور، علی و قادری، مریم (۱۳۹۴). بررسی کیفیت و سبک زندگی به عنوان شاخص توسعه اقتصادی. همایش ملی سبک زندگی.
- کریمی، هیرو (۱۳۹۲). بررسی سبک زندگی مردم و تاثیرات آن در توسعه پایدار شهری. اولین همایش بین المللی و چهارمین همایش ملی عمران شهری.
- گوروان، اسماعیل (۱۳۹۵). ویژگیهای سبک زندگی ایرانی با توجه به مفهوم توسعه سیاسی. مجموعه آثار و مقالات برگزیده دهمین کنگره پیشگامان پیشرفت.
- ماکس وبرودیگران. (۱۳۸۴). عقلانیت و آزادی. (تدین، بدالله موقن، احمد) تهران: هرمس.
- محسنی، منوچهر. (۱۳۷۹). بررسی آگاهی‌ها، نگرش‌ها و رفتار اجتماعی فرهنگی در ایران. تهران.
- معیدفر، سعید. (۱۳۷۷). بررسی اخلاق کار و وامل فردی و اجتماعی موثر بر آن. تهران: موسسه کار و تامین اجتماعی.
- موسایی، میثم (۱۳۷۴). اسلام و فرهنگ توسعه اقتصادی. مجله تحقیقات اقتصادی دوره ۳۱، شماره ۴۹.
- هنرور صدیقیان، حسین. (۱۳۹۵). سبک زندگی و توسعه فرهنگی. دانشگاه باقرالعلوم (علیه اسلام) قم.
- یگوروا، ریچارد. (۱۳۷۹). نفت ایران، جنگ سرد و بحران آذربایجان. (بیات، کاوه، مترجم) تهران: نشر نی.
- Nash, R. (1982). *the world of god and the mind of man*. presbyterian and reformed publishing company.